

Kovács Sándor*

Kolozsvár

Kéziratos graduálok az Erdélyi Unitárius Egyházban

Handwritten Graduals in the Transylvanian Unitarian Church.

Abstract

The present report aims to present the “hidden” Gradual treasure of the Transylvanian Unitarian Church by providing a list and description of the Unitarian Graduals kept in the Main Archives of the Transylvanian Unitarian Church and as well as in the congregations. The closing table compares the commonly used antiphons within the Hungarian Protestant Churches.

Keywords: Handwritten Graduals, Unitarian liturgy, Unitarian hymnbooks.

Az Öreg graduál 375. évfordulóján, a teljesség igénye nélkül, megpróbálom számbavenni azokat a kéziratos unitárius graduálokat, amelyek a korábbi évtizedekben elkerülték a kutatók figyelmét, és nem kerültek be az ismert bibliográfiákba. Írásom nem szaktanulmány, hanem kutatási beszámoló. A legfontosabb információkat ott, ahol elengedhetetlenül szükséges, a szöveg után, zárójelben közlöm. A kutatás nem valósulhatott volna meg Molnár B. Lehel levéltárnok önzetlen segítsége nélkül. Köszönettel tartozom Káldos Jánosnak, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársának is hathatós támogatásáért. Végül, de nem utolsósorban köszönöm az Unitárius Püspöki Hivatalnak és a körlevelemre válaszoló lelkészeknek is a kutatásban nyújtott támogatást.

Az unitárius kéziratos graduálok, énekeskönyvek egy része az EUEGYLt, másik az egyházközségek levéltárában várja az érdemi feldolgozást vagy éppen „felfedezést”. A lelkészeknek küldött körlevél – világhálós levelezőlista – mellett munkamódszerem az volt, hogy az Almási Gergely Mihály (1693), majd a Lázár István (1789–1803) püspöki vizitációs jegyzőkönyveit vettem alapul, és megpróbáltam felkutatni az itt jelzett graduálokat. A beszámolóban a jegyzőkönyvek tárgyam szempontjából érdemleges részét idézem. Néhány esetben az éneklőszékek leírását is közöltem, talán ez sem érdektelen a kutatók számára.

* Kovács Sándor (Brassó, 1968) 1993-ban szerzett teológiai oklevelet a Kolozsvári Protestáns Teológián és 1996-ban szentelték lelkészé. 1993 és 1999 között lelkési szolgálatot teljesített (Kolozsváron). A Berkeley-i Starr King Scholl for the Ministry ösztöndíjasaként az egyháztörténet területén képezte tovább magát (1995–1996). 1999-től a Kolozsvári Protestáns Teológián tanít vallástörténetet, unitárius egyháztörténetet, majd magyar művelődéstörténetet is. Doktori címet a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarán szerzett. Kutatási területei: az angol–magyar unitárius kapcsolatok története; Boros György unitárius püspök munkássága; Az unitárius egyház története. Könyv- és lapszerkesztői (*Keresztény Magvető*, *Unitárius Közöny*) tevékenysége mellett közös tanulmánykötetekben, a *Keresztény Magvető*-ben, a *Református Szemlé*-ben, az *Irodalomtudományi Közlemények*-ben, az *Örökségünk*-ben, valamint egyéb bel- és külföldi folyóiratokban közöl tanulmányokat, illetve esszéket.

A passiók kutatását is megpróbáltam folytatni, a Hoppál Péterék 2002-ben végzett gyűjtőmunkáját mintegy kiegészítve, néhány új adatra bukkantam. Az erdélyi unitárius egyházközségekben fellelhető passiók száma meghaladja a félszázat és valószínűleg újabb darabok is előkerülhetnek.

A kutatási beszámoló első részében ismerttettem az EUEGyLtban, majd az egyházközségekben és a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban fellelhető graduál példányokat, ezt követően a jegyzőkönyvek alapján a legfontosabb adatokat, végül a Kurta József által elkészített táblázatot¹ kiegészíttem az unitárius graduálok közös énekkincsével. A táblázat RPHA oszlopa a magyar versek repertóriumára vonatkozik.

Az EUEGyLtban levő kéziratos graduálok

1. *A felsőrákosi unitárius eklézsia Graduálja, 1758.*

Egészbor kötésű könyv, merített papírból készült lapokkal, a gerinc vaknyomásos kötése elrongyolódott. Méret: 22 cm × 33 cm × 2,5 cm, 291 oldal + 5 lap az énekek mutató táblája. Gondosan megírt, színes iniciálékkal díszített és kottával ellátott graduál. Címlapja hiányzik, belső tábláján a következő bejegyzés:

„Ezt az Új Graduált iratta maga számára az Felső Rákosi Unitaria Ecclesia Ao. 1758 különös reditusból lett 12 forintoknak költségével. Melly légyen sok üdőkre terjedő Isten Dütsőségének eszköze a Felső Rákosi Unitarian Szent Ecclesiában, Kökösi György pap idejében, industriája által.”

Kökösi Györgyöt 1731-ben szentelték pappá, Olthévízen volt pap, innen ment át Felsőrákosra, fia lehetett András. Lázár István püspöki vizitációja során 1789-ben járt Felsőrákoson. A jegyzőkönyv a következőket örökítette meg:

„[...] a templom festékes mennyezettel hasonló festékű két chorusokkal бүтүрөл és oldalról valókkal négy üveg ablakokkal, praedikáló székkal, éneklő pulpitus-sal, férfi és asszony nép boruló székekkel, záros ajtóval – lévén a cinterem kerítésén is széles záros ajtó – készítettett lévén egy elliptica figurájú asztal is, az Üri Szent Vacsora adminisztrációjára szolgáló. [Vagyon] Egy dicséretes írott énekes könyv in folio. Más írott zsolttáros könyv ugyan in folio, mind a kettő tisztességes jó kötésbe vagyon.”

2. *A szentgericei unitárius eklézsia graduálja, 1758*

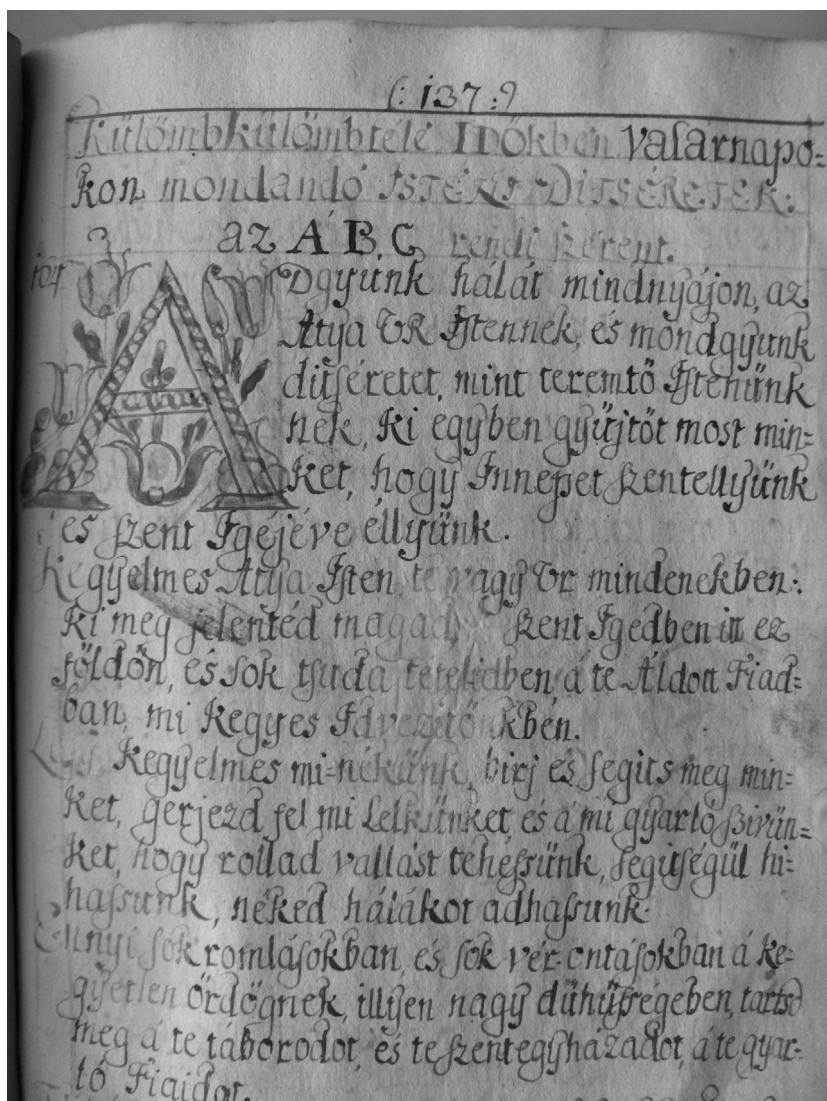
A felsőrákosi hasonmása. Az énekek mutató táblája után a következő bejegyzés áll:

„Ez Énekes könyvet vették a Sz. Gerliczei Unitaria Ecclesia Erdemes Tagjai 12. Magyar forintokkal az 1758 esztendőben Pünkösöd hava tájban Isten házához való kegyes indulattokból Isten dücsőségére az ecclesia pénzéből. Kökösi András Ifjú togás Deáktól, az ki is írta ez dicsíret könyvet Nemes Marosszékből Gálfalván midőn Tekintetes N. Szentiványi Sigmond Uram Kolozsvárról kihozta volna a maga gyermekei Praeceptorának egy ideig bizonyos fizetésre Tiszteletes Tudós N. Boldog emlékezetű L. Szentábrahám Mihály Püspök Urunk engedelmeiből a collégiumból. Amikor pedig ez könyvet megvették Sz. Gericzei unitarius Lelki

¹ Kurta József: *Az Öreg Graduál századai Erdélyben*. Kolozsvár 2002, 37. skk.

Tanító jó lelki ismereti jámbor és hűséges pásztor az Isten igéjének hűséges sáfára volt Tiszteletes Tudós Sükei Mihály uram (ki is assessor-i hivatalban is volt) mikor már tizenegyedik esztendő-t töltene hű szolgálattában. [Egy mondatot ismeretlen kéz kivágott.] Dékány volt Tiszteletes Nemzetes Jakab Sigmond Uram Szent Egyháziak mellett egyik üdösb Boros György a másik Gal István ifjú legény. Dücsőség Istennek, tisztesség az Jézus Krisztusnak kegyelem a bűnösöknek az Úr Jézus Krisztus által mindörökké Ámen.”

441. levél után következik az énekek mutató táblja. Egyszerű bőrkötés minden dísz nélkül, bőr zárószíjjakkal lehetett összekapcsolni.

A szentgericei unitárius eklézsia graduálja, 1758

3. Rongyos graduálé a 18. századból

Mérete 20 cm × 33 cm × 5,5 cm. Kb. 500 oldal. Eredetileg bőrkötéses volt, első borítóján még van egy bőrdarab, a hátsó borító teljességgel hiányzik. Sürgős restaurálásra szorul. 1749 után íródott, tartalma megegyezik az 1749-ben kinyomtatott énekeskönyvével. A kemény első borító közepéből egy 11×9 cm darabot kivágtak, ennek következtében az első hat levél is megsérült. A graduál a 3 levéllel kezdődik és a 7. levélig sérült a közepe. Piros fekete tintával íródott szép iniciálékkal, nagyon gondos munka. A 60. levéltől kezdődően a felső sarkán ázás jelei mutatkoznak, ez egyre fokozódik. Magtárban tarthatták, mert a gabonamagokat a lapok közül szedegtettem ki. A 124. levél jobb alsó sarkát leszakították. A levelek számozása az énekek terjedelméhez igazodik, ha egy ének több oldalon át tart, az oldalszám ugyan az marad, új énekkel új oldalszám is kezdődik.

A 137a levéllel kezdődik a *Külömb különbféle időken vasárnapokon mondandó Isteni Dicséretetek az A, B, C rendi szerint*. Az 1749-ben kiadott énekeskönyvet követi. Az ázás miatt a bal felső sarok megpenészedett, sok helyt elporladt. A 247a levéltől négy levelet kiszakítottak, csak a bal sarkuk maradt meg, 254a-val folytatódik. A 261 levél is ki van szakítva. A 348a levéltől a bal felső sarok teljesen le van szakadva, így az oldalszámozás már nem követhető. Az énekek mutatótáblája az OÖ betűig tart, a betűrendes mutató további része hiányzik. Származási helye ismeretlen.

4. *Graduala Sacrum in Honorem et Gloriam Unius veri Dei Patris et Jesu Christi. Scriptum Ano M. 754.*

Ugyanaz a kéz készítette, mint az előzőt, a kötés is egy műhelyben készült. Hátsó borítója hiányzik, sürgős restaurálásra szorul. Címlapja megegyezik a Felvinczi által készített címlap díszes rajzával (ld. MsU 994), lehetséges, hogy közös forrást használtak. Az előzéklapon Kereki György neve olvasható. A másoló az iniciálékat nem rajzolta meg minden esetben, fekete piros tintát használt. A 137a levéllel kezdődik a *Különb különbféle...*

„365c. Következnek az hetedszaki munkás napokon a templombeli könyörgések előtt reggel és estve mondandó rövid isteni dicséretetek az ABC rendi szerint. Reggeli és estvéli hálaadó könyörgés.”

443a-tól az énekek mutató táblája betűrendes sorrendben az S betűig. Gerince és hátsó borítója leszakadt.

A 441 levélen, lapszámon ceruzával a következő bejegyzés: Kovács Jenő AD. 1932. Származási helye ismeretlen.

5. *Csonka graduál – ismeretlen helyről*

Első kötéstábláját érdemes lenne szétszedni, mert az *Expositio Aug. in Evangelio Ioannis* valamelyik kiadásának lapjaiba kötötték. Mérete 23,5 cm × 34 cm × 3,5 cm. A graduálhoz hozzákötötték a zsoltárokat is. Nem egy kéz munkája, a graduál rész gyakorlatilag másolóra vall, az iniciálékat zöld tintával gondosan kifestette. Szép munka, érdemes lenne restaurálni. A kötéstábláról a bőr teljességgel hiányzik, a gerincen van még néhány rongyos darab. Az első levél hiányzik, az írásképet alapján és az énekek szövegét tekintve 17. századi másolatnak tűnik. A levelek nincsenek számozva, de szép

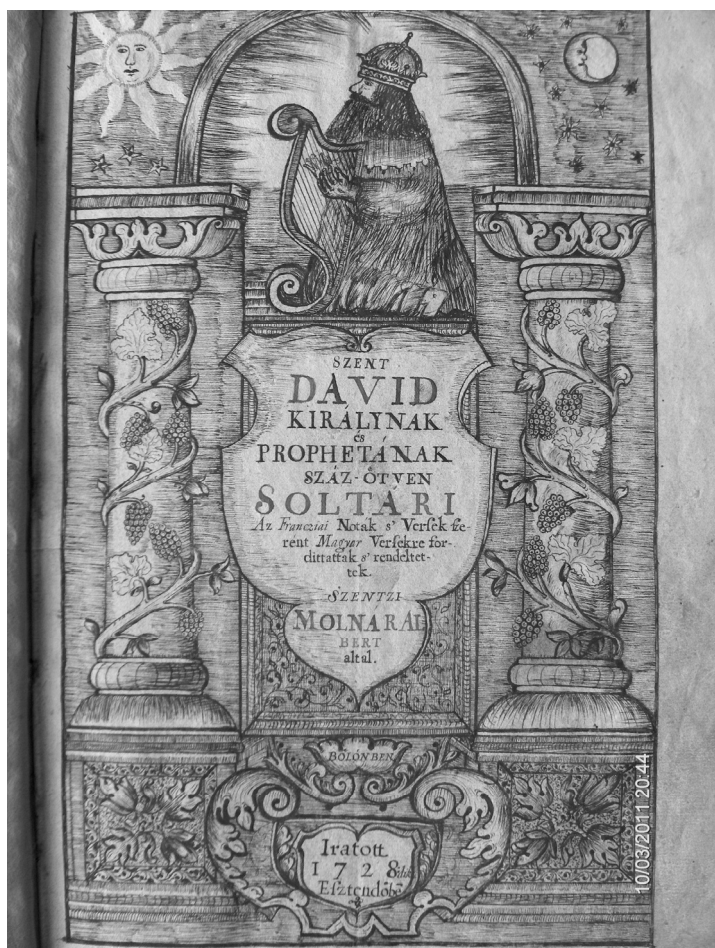
fekete keret jelzi a laptükröt, a zöld tintával írott kezdősorok iniciáléja a laptükrön kívül esik. Az *Oh mi szent Atyánk, kegyes és kegyelmes...* kottázott. A szövegek fölött is néhol bejegyezték a neumákat. A graduálhoz hozzákötötték a Szenczi-féle zsoltárokat is, ezeket más kéz írta. Lapok töredeztettek, a 78. zsoltárral a kötet megszakad.

6–7. Bölöni graduál 1758 és Zsoltárkönyv 1728

Viszonylag jó állapotban van, bőrkötéses, merített papírra készült, befejezetlen. A másoló az iniciálék üresen hagyott helyét nem festette meg. A graduál címlapja hiányzik, a belső borítón a következő bejegyzés:

„Ezen énekes könyv iratott a Bölöni T. Unitária Ecclesiának ugyan azon Ecclesiának akkori méltatlan Oskola Mestere H. A. Kovács János által.”

Mérete 21,5 cm × 33,5 cm × 3 cm.

Zsoltárkönyv. Szent David királynak és próphetának száz-ötvenm soltárai. Az Francziai Noták s Versek Szerént fordították s rendeltettek. Szentj Molnár Albert által. Iratott 1728dik esztendőben.

Mikó Sámuel a graduál előzéklapján megjegyezte, hogy Bölönben 1825. szeptember 12-én kezdődött az orgonahasználat az istentiszteleteken, addig a hagyományos énekforma dívott. A kántor eligazítását szolgálta a következő magyarázó jegyzet is:

„Emlékezetre való dolog. Sok énekek előtt lát a K[edves] olvasó holmi számokat feljegyezve melyeknek a felsője igazitt ez mostani új énekes könyvre, az alábbi rendbeliek pedig az 1697dik esztendőben nyomtatott énekes könyvek le veleire po. A második levélen vannak ez előtt az ének előtt Immáron anap, ilyen számok $\frac{3}{4}$ itt az a mostani a 4 az régi énekeskönyvre igazít ahol pedig csak egy van a régire.”

A 402–408. levelet másik kéz írta, a 442. levéllel kezdődik az énekek mutatótáblája, összesen 6 levél.

Zsoltárok címlap + 338 levél és mutatótábla. A 150. zsoltár után következnek: *Tíz parancsolat, Simeon éneke, Mindennemű háborúság... , Isten törvényéről.*

8–9. Tholdalagi Gábor graduálja, 1729 és Zsoltárkönyve, 1727

Mindkettő a marosszentkirályi eklézsiaiban volt, Marosvásárhelyre kerültek, majd innen 1916-ban a műkincsek menekítésekor Kelemen Lajos által Kolozsvárra.

A graduál 562 levél + mutatótábla, ez után két újabb, úrvacsoraosztás idején mondandó ének szövege olvasható.

Tholdalagi Gábor graduálja és Zsoltárkönyve: Egészbőr kötés aranyozott vaknyomással. Csattok helyett kötővel lehetett összekötni, jó állapotban maradt. A Szenczi Zsoltárok másolata számozatlan leveleken. A 150. Zsoltár után következik *Az Istennek tíz parancsolatja, Simeon éneke (kottával), Mindennemű háborúság ellen való ének, Az Isten törvényéről, Anna asszony bálaadó éneke, Szűz Máriának éneke,* végül a *Zsoltároknak mutató táblája.*

Az unitárius egyházközségeken levő graduálok

1. Bágyoni graduál (18. század)

Az egyházközség tulajdonában van. Isteni dicséretetek [...] Az 1693-as vizitációs jegyzőkönyv adata szerint volt egy „Graduál formára írott Zsoltárkönyv és Egy új passió írva.” Jelenleg csak a graduál van az eklézsia birtokában. Bőrkötéses, állapota jó.

2–3. Olthévíz. Graduál és Zsoltárkönyv

Mikrofilm felvétele az EUEGyLtban. Az 1789-ben készült vizitációs jegyzőkönyv a következőket írja:

„A templombéli pulpituson egy dicséretes és más zsoltáros írott éneklő könyvek, mellyeket készítettett maga költségén az eklézsia számára üdösb Révész András őkegyelme.”

„Szent Dávid Király prófétának zsoltárai.

Irattatott Hévízen 1768. 9-na Junii H. Sz. M. K. J. által.”

4–5. *Ürmös. Graduál és Zsoltárkönyv*

Mikrofilm felvétele az EUEGyLtban. Az 1789-es vizitációs jegyzőkönyv szerint:

- „1. Dicséretes énekes nagybetűkkel íratott in folio.
2. Más hasonló zsoltárok in folio. – Irattatott H. Almási Kovács János által az 1765 esztendőben.”

5–6. *Nagyajta*

Mikrofilm felvétele az EUEGyLtban. A vizitációs jegyzőkönyvben (1789):

„Vagynak egész bőrbbe kötött, két énekes könyvek, vulgo graduálok mellyek közül egyikben a dicséretes másban a zsoltárok nagy betűkkel lévén irattatva, a tanuló gyermekek szoktak belőle énekelni.”

Címlapon:

„Isteni Dicséretes, Imádságos és Vigasztaló Énekek Könyve. Mely megvétetett Istenhez való buzgóságokból Nemzetes Curator Bihari Jóseph Uram, és akkori Schola Mester T. Nagy Pál Uram industriájok s forgolódások által a N. Ajtai Unitária Ecclesiának.

Melly Könyvnek megvétélében concurráltak ezek: Tekintetes Henter Mihály Uram, T. Király Biró Dónát Györgyné Asszony, T. Takó Boritza Asszony, Darkó Kelemen Uram, Olá Mátyás Úr, Nmzts Bihari Josephné Aszsz, Nagy Rebeka aszszony, Tiszteletes Bedőházi Jósephné Adorján Judith Aszszony és Darkó Gábor 1757-dik Esztendőben 7-ma 7-bris Tempore Pastor R. Samuelis Bölöni. Scripta per Michäelem Szolga in Coll. Unit. O. Thordensi. Ezen Soltáros Könyvet, mind Istenéhez való buzgóságától, mind penig hazájához való igaz szeretetinek indulattjától viseltetvén, Isten dicsőségére a N. Ajtai Unitária Ecclesiának ajánlja és szenteli N. Ajtai Nagy Sándor 1760. Irattatott Homoród Almási Kovács János által, az akkori Bölöni Unitária Sz. Ecclesiának Oskola Mestere által.”

7. *Küküllődombó. Graduale Sacrum 18. század*

Mikrofilm felvétele az EUEGyLtban. Színes, szép iniciálék, a vonalrendszert meg-rajzolták, de a dallamokat nem jegyezték le.

1803. március 23-án felvett vizitációs jegyzőkönyvben ez áll:

„A templom napkelet felé való végében három általnyúló gerendákon vagyon festett deszkákból való éneklő kar, ebben vagyon egy négyszögletű festett fenyődeszkákból készült éneklő pulpitus, egyik oldalán ilyen írással: Istenhez való szeretetéből és indulattjából tsináltatta ezen éneklő széket a Dombai Unitária Ecclesia számára Székely Mihály az 1783 esztendőben.

Vagyon egy graduál in folio melyben a dicséretes vagynak egész bőrbbe kötve. Más graduál újabb in Folio, melyben mind a dicséretes, mind a Soltár együtt vagynak.

Vagyon még két énekes könyv nyomtatásban dicséret soltárral, aranyos táblá-juak mind a két éneks könyveknek tábláján kívül aranyos betűkel ilyen írás ol-

vastatik: Dombai unitária Ecclesia, gyermekek számára kifizette jó indulatból 1800.”

8–9. *Homoródújfalú*

Mikrofilm felvétele az EUEGyLtban.

A vizitációs jegyzőkönyvben (1789):

„Pulпитusra való kendő Vinczi Ferenc párjával Lukács Kátival adta az éneklőszékre 1760. Vagyon egy fekete bőrbe kötött viseletes Graduál.

Ugyan más Graduál Papiros táblában. 1764. Ezen Graduál igazítottatott sok helyeken újbán iratott és ujjonban bé is köttetett e folyó 1831dik Esztendő Mártiusi Hónap 12dik napján helybéli oskolamester Almási András által.”

10. *Kénos. Graduale Sacrum*

Kénos Graduale Sacrum in Gloriam Unius veri Dei et Filii ejus Jesu Christi. Conscriptum est Anno 1774 in Usum Ecclesiae Unitariae [további rész kikaparva. Sarkain rongyos bőrkötés, fedőlapján fekete tintával 19. századi kéz Zsoltárok 1779.]. A vizitációs jegyzőkönyvben (1789):

„Egy új dicsíreteket magában foglaló rongyos énekes könyv. Vagyon egy fekete bőrben foliusban iratott s kötött új Graduál melyben az Isteni dicsíretek irattak.”

11. *Várfalva. Graduál és Psalterium*

Egybekötve, viszonylag jó állapotban, 2010-ben láttam, de nem volt alkalmam leírni.

12. *Szabédi graduál 1632*

Ld. Hoppál Péter: A Szabédi graduál (1632). In: *Magyar Zene* (zenetudományi folyóirat) 44 évf. 1. sz./2006, 39–51.

13. *Tordátfalvi graduál 18. század*

„Közönséges időben vasárnapokon reggel és szombatokon estve mondandó isteni dicsérek.”

Demeter István kántor 1833. április 26-tól kezdte meg éneklését ebből a könyvből.

14. *Szindi graduál (Emerico Balla Parocho Sindiensis) 1782. Graduale Sacrum...*

A graduál az unitárius püspökség nagykönyvtárában áll.

A Kolozsvári Akadémiai Könyvtár unitárius részlegén található graduálok és psalteriumok

Graduálok MsU 994, 996, 999, 1042, 1094, 1295, 1390.

MsU 994. *Graduale Sacrum in Honorem et Gloriam Veri Dei Patris Nec non Filii ejus Jesu Christi crucifixi*. 1699. STOLL 140.

MsU 996. *Csonka Antifonalé*. STOLL 143.

MsU 999. *Isteni dicséretetek Imádságos és vigasztaló énekek*. Árkosi Barabás Ferenc énekes-könyve – a Székelyszentmihályi ekléziáé volt. STOLL 339.

MsU 1042. *Graduale oder Geisliche Geseng und Psalm, sampt...* Klausenburg, 1622.

MsU 1094. *Közönséges Időben Vasárnapokon reggel és Szombatokon este mondando Isteni Dicsiretek*. STOLL 494.

MsU 1295. *Komjátszegi graduál*, 1697. Nagyon rossz állapotban van, sürgős restaurálásra szorulna, lapjai szétporladnak. Az elrongyolódott hátsó fa táblán: „Ajándékozta a komjátszegi unitárius egyházközség Gálfi András lelkész útján. 1912. X. 27.”

Psalteriumok: MsU 40, 991, 992/A,B., 993, 995, 998, 1009, 1190/A, 1381/A–B

MsU 40. *Sz. Dávid Soltárai Magyarul irattak Tordai János által Kolosvárott Az egy igaz Istent s Jézus Krisztus által tisztelőék Scholájában 1627*. Ez az ún. „Kelemen-Kódex”. 1688-as másolat.

MsU 991. Thordai János: *A Szent Dávid Király Dicsreteinek Magyar versekkel való reovid Magyarázata*. Ld. RMKT XVII/4. Bölöni Pálfi András szoltáros könyve.

MsU 992/A–B. *Dersi András zsolttároskönyve* (Thordai zsolttárai).

MsU 993. *Szent Dávid Király Soltar Keönyve*. Kanyaró Kódex, 1657. RMKT XVII/4, 206–207.

MsU 995. *Szenczi Molnár Albert zsolttárai*. Felvinczi Kódex. RMKT XVII/6; RMKT XVII/13 6–7.

MsU 998. *Szenczi Molnár Albert Zsolttárai. Désfalvi János zsolttároskönyve*. RMKT XVII/6.

MsU 1009. Szenczi Zsolttárai „Székelyszentmihályi zsolttárkönyv”. STOLL 349. Vö. MsU 999.

STOLL 339. Árkosi Barabás Ferenc-ék. (1781) – 294 lev. 2r. – Kolozsvár, Akadémiai Könyvtár MSU 999.

1a: Benczédi Gergely 1898-i feljegyzései között:

„Ezt a példányt az Udvarhelyszéki Sztmihályi eklézia számára leirta volt ottani mester Barabás Ferenc 1781-ben egy 1754-ben irt példányból, mely viszont az 1749-ben kinyomtatott példányból iratott volt le.”

2a–294b: Unitárius dicséretetek és zsolttárok.

Megjegyzés: Árkosi Barabás Ferenc másik kéziratát ld. a *Székelyszentmihályi zsolttároskönyv* cím alatt (349. sz.), MsU 343.

MsU 1190/A Thordai János zsolttárai. Thordai-Kódex. RMKT/4 155–391. 538. 581. STOLL 80.

1381/A Thordai Soltárai STOLL 105. „Kövendi János-kódex”. Felvinczi másolta 1679-ben.

1381/B Bogáti Soltárai STOLL 105. RMKT XVII/4 282–283. „Kövendi János-Kódex”. Felvinczi másolta 1679-ben.

Vizitációs jegyzőkönyvekben fellelhető utalások²

Torda-Aranyos egyházkör

Torockószentgyörgy. 1788. május 7.:

„Az éneklő Pulpituson: Van egy Várallyai gyolcsból való kendő, a két végén két két kötés nagy csipke. Van egy új Gradual in folio irattatott 1753. Szakáts Ferencz és Varga Ilona költségeivel. Item. Egy zsoltáros könyv Pokai Dániel által irattatott Bartha Simon költségeivel. 1714. Van egy hal csontból készült ezüsten virga, melynek maroklattja ezüsten, négy gombal, az harmadik gombjáig ezüsten abrantsos, és ilyen írás rajta: In honorem et gloriam Unius veri Dei Patris, et Filii ejus J. Christi et Deus Ecclesiae Unitariae T. Sz. Györgjensis. 1715.”

Torockó, 1692-ben: „Graduál három. Íratta Ekárt István. Negyedik az Passió.”
1788. május 9.

„Az éneklő pulpituson egy ezüstös halháj virga, egy nyomtatott Soltár, és egy írott Gradual, a Passios könyv úgy egy régi Gradual.”

Kövend, 1692. Egy graduál.

Csegez, 1788:

„Egy Gradual 1757^{ben} conferálta Hunyadi Sámuel. Vagyon egy Soltar 1754^{ben} vásárolta az Ecclesia.”

Jára 1725. „Egy Graduálé és passionális.”

Torda 1692-ben:

„Vagyon egy Graduál, melyben közönséges énekek vannak. Vagyon egy Psalterium, melyet írt Vincsi György.”

1788. június 18.:

„1. Tordai János és Bogáti Énekei Vintzi György által irattak.

2. Új énekes könyv in folio a pulpituson.

3. Egy új írott Francionális, ugyan a pulpituson.

4. Régi le tett Graduáll.

5. A lamentatiók leírva.

Ismét egy ezüst virga, azaz pulpitushoz, vagyis Éneklő Székhez, Kántor kezibe való az a vessző, mellyenek nagyobbik fele fa, és a vékonyabb halcsont a nagyobbik, vagyis fogó fele ezüstös gombos egy tenyérnyi helyen, a közepe tovább is, és a kisebb vége is ezüstös gombos. Ezt Bányai Nagy Jánosné Szaniszló Susanna Asszony készítette.”

Felsőfehér-Háromszéki Egyházkör

Árkos, 1789:

„Egy nagy betűkkel Dicsireteket magában foglaló vulgo graduál, melyből a gyermekek szoktak énekelni a chorusba. Más ugyan hasanló írással soltáros könyv, a mindjárt megnevezett végre készítettett.”

² Az egyházkörönkénti felsorolás mellett döntöttem, sajnos egyetlen esetben sem sikerült előkeríteni az említett Graduálokat. A település neve mellett zárójelben közöltem a vizitáció évét és/vagy napját.

Sepsiszentkirály, 1789:

„Mely prédikáló szék előtt lévő négyszegű piacán a templomnak vagyon egy pulpitus, vagyis éneklő szék, már színehagyott festékű deszkából veres párká-nyozással készült, nem különben egy kerekded asztalocska is, zöld posztó borítékával együtt.”

Kökös, 1789. március:

„A prédikálószerk előtt elevaté találtott az oskolában tanuló gyermekek helye, különös deszkarekeszben, de ennek sufferaltatasát determinalta a visitatio is, az eklzsia jelentésére, azért pedig, hogy ezáltal legyen a templomnak arra alkalmas piac, hogy a szent communiora az hívek előállhassanak cum commoditate. Ezen írt rekeszben vagyon az éneklő pulpitus is, festékes deszkából, festékes deszkából lévén a prédikálószerk felett való korona is. [Könyvek] Egyik in folio írott, rongyos graduálé.”

Kálnok, 1789:

„A Graduál vagy Éneklő könyv két kötésbe szép írással külön a Zsoltárok és külön a Dícséretek békötve papíros táblával sok szép picturák vadnak benne. Bedő Ádám az Ecclesia curatoria írta Úr Isten dícsőségére ingyen az Ecclesia számára Anno 1742 és 1753. A mingyárt említett prédikáló szék előtt vagyon egy tágasocska piac, a piacon egy pulpitus v. éneklő szék, kék v. lazur és zöld festékkel, mellyen illyen írás olvastatik: Bedő Ádám tsinálta Isten dütsőségére 1742.”

Datk, 1789. február 15.:

„Továbbá a pap széke, más egy székkal együtt festékes, a többek pedig paraszt deszkából valók és borulók, ezeken kívül vagyon a prédikálószerk előtt állani szokott éneklőszerk, vagy pulpitus, mellyet festékesen deszkából csináltatott, maga költségével Csiki Andrásné Kalos Annok.”

Szentivánlaborfalva, 1789.

„A prédikáló szerkbe való felmenetelben balra egy éneklő pulpitus, a leírt szerk és pulpitus előtt egy piacocska, melyben áll az Úr vacsorája kiszolgáltatására zöld posztóval, réz szegekkel béborított asztal.”

Kilyén 1789. március 6.:

„A prédikáló szerk előtt vagyon egy szép tágas piac, abban az úri szent vacsora végbe vitelére készült fehér abrosszal béterített asztal és egy éneklő pulpitus rajta lévő két, egyik kék (fejtővel), más metszet fehérés virágokkal ékesült kendőkkel.”

Marosi Egyházkör

Ernye 1693. Graduál és Tordai János zsoltárai: „Van két Graduál egyik Tordanus.” 1715-ben a vizitáció ezt jegyzi fel:

„Vagyon egy Tordanus graduálja, mely maradott néhai jó emlékezetű Magyarai Péter nevű mesterről testvérbátyjára, úgymint Magyarai Pálra ki is ajándékozta ezen ecclesiának, hogy usuálja.” (Kelemen Lajos: Egy régi protokollum könyvészeti adatai. MKSZ, 1900, 427–429)

Ádamos, 1693.: „Vagyon egy Graduál is Végh István collatiója.”

Ádamos, 1803. március 29.:

„[...] szőnyegek takarók. Az éneklő pulpituson vagyon szőrből való zöld takaró, mind a négy oldalán leeresztve az aló szélén zöld pántlika. Rápoti Györgyné Kovács Erzsébet ajándéka.

Könyvek: Lyra Miklós munkája in Pentateuchum cum Notis. Egy elől hátul leveleiben megfogytakozott Calepinus.

Egy Graduál in folio egész bőrbe kötve, mely a dicséreteket foglalja magában, a templombeli pulpituson tartatik.”

Dicsőszentmárton, 1803. április 5.:

„Másik kar pedig a Templom napkelet felől való végiben keresztül 8 tserefa lábakon ugyan cserefa két hosszabb s négy kurtább gerendákon deszka padimentummal, ezen álló három deszka hosszú padokkal, a temploba feljárást engedő tserefagrádcisal, és festékes deszka oldallal s ennek veress és zöld festékű párkányozattal készült, és minthogy az éneklők számára szolgál vagyon benne előlről deszkából festékesen készült Éneklő szék is. Előlről pedig oldalán ezen írás: Implemini Scriptu loquentes ad vos invicem Psalmis et Hymnis et Canticis Spiritualibus, Canetes ez psalletes domino Eph. 5,17.”

„Vagyon egy Graduál in folio, melyben a dicsiretek le írva vagynak. Vagyon egy énekes könyv nyomtatás, melyben csak a dicsiret vagyon. Más énekes könyv, melyben az 1777-ben nyomtatott dicsiretek és Debrecenben 1759-ben nyomtatott Soltár vagynak egész bőrbe fekte táblába réz kapcsoson egyben kötve melyben az első Levél második lapján a Méltóságos ConferensÚrfinak neve ezekben jegyeztetett fel: A D.Sz. Mártoni Unitária Ecclesiának ajánlotta már ennek előtte is, s most is annak adja 3. Xbris 1801. P. Horváth Miklós.”

Kissáros, 1803. április 14.:

„Napkelet felől való végében a templomnak öt lábakon, három hosszú gerendákon márvány festékű deszkákból veres festékű párkányokkal készült éneklő kar, ebben deszka ülő székek, frontispiciumán egy küsded négy szegeletű márvány festékű, veress párkányokkal, veress gombbal készült éneklő pulpitus, melynek fiókjában küsded fekete táblácskákön fejr festékes római és arabiai számok, ezen számokat tartó fekete tábla a kar frontispiciumán felszegezve.”

„Két graduál a templomban in folio, egyik dicséret, másik soltár.”

Harangláb 1803. április 21.:

„Napkelet felől való végében a templomnak egy kövekből készült éneklő kar, feljárója a templomból egy köre helyezett széles deszka. Pádimentuma a karnak föld, ebben négy templombeli ülő székek, frontispiciumán a karnak vagyon fejr deszkából való pulpitus.”

„Egy Graduál, melyben dicséretnek vagynak íratva.”

Désfalva, 1803. április 25.:

„Közepében a Templom piacának festett deszkából való négyszegeletű Éneklő szék.”

Szentháromság, 1803. május 21.:

„A prédikáló szék előtt vagyon egy fenyő deszkából négyszegegre virágos festéssel készített, ilyen alig olvasható írással: Laude Anima mea Dominum in vita mea, Psallam Deo meo gaudiu.”

Udvarhelyi Egyházkör

Karácsonfalva, 1693. Graduál in folio.

1789-ben:

„Dicséretes könyv 1772 bőrbe kötött. Más bőrbe kötött régi soltáros könyv ilyen írás a végén kézzel: Scriebam Andreas P. Bölöni, circa Anni 1678 finem. Conferalta Farkas Mózes Uram. Vagyon egy nyomtatott énekes könyv, fekete táblába kötve a sarka.”

Homoródalmás, 1789:

„Régi fekete bőrbe kötött Graduál. Dicsiretek és soltárok elegyesen vannak benne írva in folio. Új Graduál in folio bőrbe kötve a sarka aranyosan nyomtatva. Más foliásban íratott Graduál bőrben kötve Aranyos sarku a tábláján aranyas betűkkel nyomtatva: Eccl: Unitar: Halmás. A soltárok beleírva. Ezt Istenes indulatjából írta s készítette és ajándékozta tiszteletes Kovács János mostani fungens Nagyjtai pap őkegyelme.”

Siménfalva, 1693. Graduál.

Oklád, 1789:

„Templomba való Graduál fekete bőrbe. Vagyon még egy régi mód szerint nyomtatott Dicséretre nevezve Soltárokkal egybenfoglalt tábla nélkül való énekes könyv.”

Gyepes, 1789.

„Vagyon egy Graduál papíros táblában kötve in folio Dicsiretek irattak beléje, Konferalta Karácsonfalvi Barabás Mihály.”

Lókod, 1789:

„Vagyon egy dicsiretes énekes könyv fekete bőrtáblába kötött, tábláján belől ilyen írás: Josephi Baczó de Bágy. Emptus Hung. Flor. 1. dr. 50.”

Recsenyéd, 1789:

„Fejér éneklő szék vagy pulpitus a templom piacán. Vagyon egy írott Graduale in folio, sarkai végei bőrsők. Papíros táblába kötve dicsiretek vannak belé írva.”

Homoródszentpál, 1789:

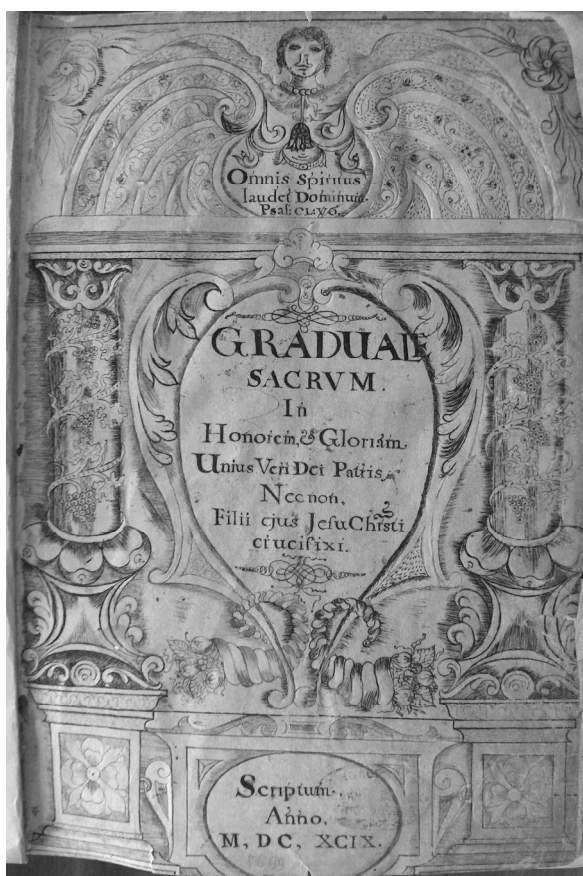
„A szószerék előtt áll zöld festékes régi pulpitus, felette virágos kárpit melyen ilyen írás vagyon 'verbo et exemplo'. Fekete bőrbbe kötött Graduál in folio melyben az isteni dicsiretek vadnak, tábláján küjel aranyoson nyomtatva ezen eszetendőszám Ao. 1760. Még egy Graduál, melyben a soltárok vadnak.”

Városva, 1789:

„Éneklő szék virágokkal festett ilyen írással 'Megfestették Kolumbán Susa és Csíki Kata A. 1785.' Vagyon egy Graduál fekete bőrbben folióba kötve, szép írással a dicsiretek vadnak benne. Vagyon más írott Graduál ez is Foliusbba fekete bőrbbe kötve a soltárok vadnak benne.”

Jánosfalva, 1789:

„Egy Graduál vagyon melyből a templomban az éneklő mester szokott énekelni.”

Graduale Sacrum in Honorem et Gloriam Veri Dei Patris Nec non Filii ejus Jesu Christi crucifixi (1699)

<i>Szóra ant</i>	<i>Műfaj</i>	<i>ÖG</i>	<i>Spáczai</i>	<i>Batthyány</i>	<i>HG 1574</i>	<i>Patay</i>	<i>Csáti- Csurgói</i>	<i>1602–1615 Unitárius</i>	<i>RPHA</i>
	Antiphona	488. a.	116					43 (Antiphona)	213
<i>le</i>	Antiphona	501. a.	132					45 (Antiphona)	
<i>deké</i>	Antiphona	486. a.	114					43 (Antiphona)	
<i>teszálta</i>	Antiphona	468. a.						64 (Antiphona)	
<i>ás</i>	Antiphona	19, 444. a.	285			P27.1		50 (Antiphona)	
<i>népem</i>	Antiphona	490. a.	119					44 (Antiphona)	
<i>életek</i>	Antiphona	460. a.	79					58 (Antiphona)	
<i>arra</i>	Antiphona	216. a.						39–40 (Antiphona)	
<i>eret</i>	Antiphona	484. a.						42 (Antiphona)	
<i>vegele nék</i>	Antiphona	109. 470. a.	316	186	CCLXXXV b.	27, 49	15,6	64 (Antiphona)	
<i>zete</i>	Antiphona	125. 473. a.	318	189	CCXCIII a. ?	60		66 (Antiphona)	
<i>kenek</i>	Antiphona	74. 220. 455. a.	75	180		90	4,6	57 (Antiphona)	
<i>endék</i>	Antiphona	482. a. ^m	116					43 (Antiphona)	
<i>atából</i>	Antiphona	213. a.						47–48 (Antiphona)	
	Antiphona	41. 449. a.						54 (Antiphona)	
<i>nyírral</i>	Antiphona	75. 457. a.	77					57 (Antiphona)	
<i>öltés bé</i>	Antiphona	140. 476. a.	321	192	CCCXa	71		67 (Hymnus) Áírt krisztológiával	
<i>ogasd meg</i>								XXVI. 67 (Hymnus)	745
<i>n jóágnak</i>	Antiphona	215. a.						47 (Antiphona)	
<i>istennek</i>	Antiphona	495. a.	124					45 (Antiphona)	

<i>Szövegszám</i>	<i>Műfaj</i>	<i>ÖG</i>	<i>Spáczai</i>	<i>Batthyány</i>	<i>HG 1574</i>	<i>Patay</i>	<i>Csáti-Csurgói</i>	<i>1602–1615 Unitárius</i>	<i>RPHA</i>
1. <i>Úrunk rubáimat</i>	Antiphona	86, 464, a.	310	183		27, 34	4,9	61 (Antiphona)	
2. <i>Teremtője</i>	Antiphona	207, a.				93		14–16 (ÖG antiphona, itt himnusz)	0896, 0897
3. <i>Kei</i>	Antiphona	503, a.	134					45–46 (Antiphona)	
4. <i>Am nap</i>	Antiphona	465, a.						61 (Antiphona)	
5. <i>Értven nap</i>	Antiphona	139, a.		192		65		XXVI. 68 (Antifona)	
6. <i>Á</i>	Antiphona	491, a.	120					44 (Antiphona)	
7. <i>Isten</i>	Antiphona	38, a.	301	175		27,8		45 (Antiphona)	
8. <i>Álljátok</i>	Antiphona	485, a.	114					42 (Antiphona)	
9. <i>Isten</i>	Antiphona	218, 458, a.	77					57 (Antiphona)	
10. <i>et</i>	Antiphona	489, a.	117					44 (Antiphona)	
11. <i>olajja árat</i>	Antiphona	459, a.	78					58 (Antiphona)	
12. <i>ne, hogy meg-</i>	Antiphona	77, a.						61 (Antiphona)	
13. <i>Urat</i>	Cantica		384	285			2, 1v	77–79 (Canticum Zacharie)	
14. <i>imője</i>	Cantica	216, b.	386	287		32		69–71 (Canticum Mariae)	
15. <i>rt ez a ke-</i>	Hymnus	175, a.	202	106			37,3, 31v	16–17 (Hymnus)	301
16. <i>stene</i>	Hymnus	2, a.	5	3				48–50 (Hymnus)	85
17. <i>földnek Úra,</i>	Hymnus	177, a.	207	111		23	37,6 32v	21–22 (Hymnus)	347
18. <i>alkotója</i>	Hymnus	178, a.	199	103		23	33r	22–24 (Hymnus)	0412, 0413
19. <i>földnek Úra,</i>	Hymnus	173, a.	208	112?		23	37,7, 30v	12–14 (Hymnus)	

<i>Szövegtípus</i>	<i>Műfaj</i>	<i>ÖG</i>	<i>Spáczai</i>	<i>Batthyány</i>	<i>HG 1574</i>	<i>Patay</i>	<i>Csáti-Csurgói</i>	<i>1602–1615 Unitárius</i>	<i>RPHA</i>
	Hymnus	89. a.	101	68		21	22v	62–62 (Hymnus paschales)	418
	Hymnus	64. a.	57	47			18r	55–56 (Hymnus)	
	Hymnus	6. a.	21	21		4	6r	50–53 (Hymnus)	617
<i>unk</i>	Hymnus	28. a.	28	25		2		53 (Hymnus)	682
<i>ke</i>	Hymnus	83. a.						188–189 (Hymnus)	1167
<i>us, Krisztus</i>	Hymnus	183. a.	179	128		24	38. i, 37v	2–4	
	Hymnus	117. a.	145	79			17.1, 25v	65–66 (Hymnus)	1018 (?)
	Hymnus	179. a.	189	136			37r	10–12 (Hymnus)	1096
<i>széges Istene</i>	Hymnus	176. a.	204	108			37.4, 32r	18–19 (Hymnus)	1120
	Hymnus	189. a.	174	124		24	38. h, 36v	8–9 (Hymnus)	
<i>unk, ki vagy</i>	Hymnus	80. a.						58–61 (Hymnus) Átírt krisztológiával	1117
<i>yes</i>	Hymnus	196. a.	188	135		24	30r	9–10 (Hymnus)	1124
<i>úr</i>	Hymnus	177. a.	205	110		23	37.5, 32v	19–20 (Hymnus)	1473 (???)
<i>unkhoz</i>	Hymnus	184. a.	196	148		24	38. p, 39v	5–7 (Hymnus)	1262
	Hymnus	237. a.	213	386		21		105–106 (Hymnus)	1448
	Canticum Augustini et Ambrosii	159. a.	135	95	LXXIXb		15r	111–118 (Te Deum)	
<i>unek</i>	Prosa	230. a.						162 (részben)	
<i>oben</i>	Symbolum	164. a.	243					109–110 (Symbolum Christianum)	0540, 0910
<i>szégha</i>	Versicula	128. a.	272	165		29b7		66 (Antiphona)	